

Мр Едит Петровић

БРАК И СВАДБА ИТАЛИЈАНА У КОПРУ

Резултати анализе

Структура брака, као и свадбени обичаји који прате чин склапања брака, индикативни су у сагледавању непосредних односа између припадника два народа (италијанског и словеначког). Анализом брака као друштвене институције и комплекса обичаја који тај чин прате, покушала сам да утврдим степен интегрисаности италијанског становништва Копра у живот и културу већинског — словеначког становништва. Полазећи од става о конзервативности обичаја и традиције, насупрот областима живота у којима се обриси етничког лакше изгубе (говорни језик рецимо), покушала сам да утврдим које су се форме задржале, а шта се трансформисало и прилагодило постојећој друштвеној ситуацији. Услед етничке хетерогености Истре (Копра) и вишеслојности обичајних форми, често је било немогуће утврдити шта је у обичајима аутохтоно — истророманско, а шта романско, словенско или германско. Разнолики елементи створили су вековном коегзистенцијом чврсту симбиозу из које је тешко издвојити обичајни образац који би се односио само на посматрано (италијанско) становништво.

Италијани у Копру данас представљају малобројну етничку мањину. Године 1981. чинили су 1,7 одсто целокупне популације општине Копар. На основу бројних социјалних показатеља, може се закључити да су сасвим адаптирани у живот словеначке — резиденцијалне популације. У целини посматрано, Италијане карактерише високи проценат етничке хетерогамije (или егзогамije). 71,3 одсто свих бракова склопљених у периоду 1950—1981. је етнички мешовито.¹

Услед просторне ограничености рада, потребно је само у најгрубљим цртама извести основне одреднице које је италијански етнички елемент стекао током вишевековног живота на подручју Истре. Сагледавајући основне периоде романизације, односно касније италијанизације Истре — а то су, пре свега, периоди римске експанзије и венецијанске доминације, може се рећи да су Италијани током историје били носиоци градске културе која се зачала, а касније доживела и свој процват, по градовима западне обале Истре.

¹ R. Petrović, *Etnički mešoviti brakovi u Jugoslaviji*, Beograd, 1985, s. 75

Насупрот градова који су били претежно, али не и сасвим, романски, унутрашња Истра је била настањена словенским, аграрним становништвом. Оваква подела не представља статичну категорију, јер је током историје долазило до промена и раслојавања, али је у основи увек остала подела на романске градове и словенска села.² Поларитет између села и града утицао је да се становништво Истре и етнички издиференцира. У погледу брака, који је предмет овог рада, то се може видети на неколико примера.

На правном подручју одвојеност романских од словенских правних институција, представљена је дуалним начином регулисања имовинских односа супружника при ступању у брак. Без намере да се детаљније бавим овом веома сложеном проблематиком, навешћу само основне поставке. Брак склопљен на венецијански начин, или до-тални систем, варијанта је римског брачног права. Овакав брак закључивали су махом италијански племићи из градова и базирао се на одвојености имовине мужа и жене, при чему је жена увек могла да оствари право на свој мираз — догу. Насупрот томе, међу сиромашнијим словенским и истророманским становништвом, настала је, такође на римској основи, специфична творевина, тзв. брак као брат и сестра. Његова је одлика универзалност свих унесених или стечених добара супружника.³

Приликом избора брачног партнера становништво се етнички, али и социјално и територијално диференцирало. Мање сеоске средине биле су у том погледу конзервативније од градова на обали, где је било и више мешања. Пример из села Роча, почетком XX века, навео је Ј. Микац. У том месту у унутрашњости Истре, становништво се делило на тзв. *безгоне* — Италијане и *краљевце* — припаднике некадашње краљевине Хрватске. Обичај је био да се младићи жене девојкама из истог села, на често и у роду, али безмало немогуће да један Италијан (безгон) ожени девојку Хрватицу (краљевку) и обратно.⁴ У XVIII веку у Копру је гроф Карли овако изражавао своје задовољство због склопљеног брака између деце два копарска племића: „... није се могла изабрати племенитија и угледнија породица од ове, да се њоме ороди.“⁵ У Водњану, истророманском градићу, младићи су себи тражили девојке из места под из-

² Италијани су у Истру долазили као представници средњег слоја (административни службеници), али је за време Венеције постало бројно и италијанско муниципално племство. Присутна је била и аграрна класа Италијана, тзв. паолани. Са падом Венеције јавља се нови слој Италијана земљопоседника. Тако се почетком нашег века више може говорити о италијанском карактеру обалних градова, него о хомогеном италијанском градском слоју.

³ О томе в. У *inchiostri, il matrimonio a comunione di Beni*, Archeografo Triestino vol. V, fasc. 1, terza serie, Trieste, 1933; G. F. Tommasini, *De commentarij storico-geografici della provincia dell'Istria*, Trieste, 1837, у поглављу *Sponsaliti, Dote, Giouchi ed usi di condurre le spose alle case dei loro mariti*; L. Margetić, *Brak na istarski način*, VHARIP sv. XV, Rijeka, 1970.

⁴ I. Mikac, *Istarski narodni obiçaji*, Problemi sjevernog Jadrana, sv. 1, Rijeka, 1963, s. 331.

⁵ B. Ziliotto, *Trecentosessantasci lettere di G. R. Carli*, Archeografo Triestino, Terza serie, vol. V fasc. 1, Trieste, 1933, p. 65.

реком „Donna e buoi, dei paesi tuoi.“⁶ Народне бајке такође показују став људи једног места према дошљаку са стране (у етнички хетерогеној Истри најчешће и друге националности). У бајци о Марку и његовој невести, описане су препреке са којима се суочава младић да би могао да добије девојку из другог места, при чему село отворено изражава своје негодовање, стално му постављајући све веће захтеве.⁷

Мешовити бракови један су од показатеља друштвене близине припадника две различите националности. Статистике за периоде пре 1950. нису издвајале етнички мешовите бракове, па недостаје основа за први период. Међутим посредно се може закључити да је и у Копру током првих деценија нашег века, постојала етничка ендогамија средњих и виших слојева Италијана. Казивања информатора потврђују тадашњу тежњу за сепарацијом на основу припадности одређеном друштвеном слоју. У праћеном периоду од педесетих година надаље, закључено је да Италијани представљају једну од група са највећим процентом хетерогамије у Југославији.⁸ Један од битних узрока је свакако њихова малобројност, која намеће избор брачног партнера изван своје етничке групе. Међутим, уз неке друге показатеље, који истичу интеграционе процесе, закључује се да висок проценат етнички мешовитих бракова међу Италијанима у Копру у периоду од половине века до данас, изражава стварну друштвену (етничку и социјалну) близину Италијана и Словенаца у Копру.⁹

Анализа рецентне грађе из Копра обухвата период од почетка века до 1984. Подељена је на период од почетка века до II светског рата и период од рата до 1984. када је истраживање обављено. Оваква подела је извршена пре свега зато што су Италијани до завршетка II светског рата били доминантна већина у Копру, а и целој Истри. Према попису из 1945. од 6.138 становника Копра било је 5.326 Италијана. У првом послератном периоду, у веома кратком временском раздобљу, Италијани постају малобројна мањина. Према попису из 1956. од 7.276 становника града, Италијана је било 597.¹⁰ Овај рапидни процес исељавања (због у овом случају ирелевантних политичких разлога) оставио је трага на друштвену и културну свест преосталих Италијана, који исељавање називају етничком и културном „ампутацијом“.¹¹ Поред овог разлога, временска подела грађе је извршена и услед друштвено-економских разлика којима се одликује доратни и послератни период. Први период је претходио великим политичким променама и обухватао раздобље фашизма, па је стога био период бројних репресалија, али и одано-

⁶ P. Fabro, *Un paese di terra rossa*, Dignano, 1982, p. 27.

⁷ Bajka »Marco e la sua sposa« u G. Radole, *Settanta nuove fiabe Istriane*, Trieste, 1977.

⁸ O tome v. detaljnije R. Petrović, n. d., s. 82—85.

⁹ I. Štrukelj, *Jezikovna struktura v mešanih zakonih*, Inštitut za sociologijo, Ljubljana, 1982, s. 12.

¹⁰ I. Piry, *Demografska gibanja na Slovenski obali*, Ljubljana, 1938, tabela: spreminjanje narodnosti strukture prebivalstva po naseljih med letoma 1945—1956.

¹¹ E. Meštrović, *Tesi per un' interpretazione e proposte*, Dometi, 11, (o kulturi italijanske narodnosti u Jugoslaviji), Rijeka, 1984.

сти традиционалном животу, док се у послератном периоду јављају нова друштвена кретања, привредни развој, интензивна имиграција у копарску регију, слабење утицаја традиције. Посебно бурне промене је доживео Копар као лучки и погранично-транзитни град. Ипак, промене се нису одиграле у једном тренутку, па се ни обичајне форме нису одмах измениле. Покушала сам да утврдим како се понаша популација која у кратком времену изгуби бројну премоћ и када се вишевековни етнички, културни (етнографски) и насеобински континуитет и доминација изгубе.

Биће изложени неки елементи свадбеног ритуала — шире посматраног, који показују константност или промене обичаја у два временска модела, специфичности у обичајним формама и њихову вишезначност.

Особе које учествују у свадбеном ритуалу, имају различите функције, али је највише обичаја, као и у другим срединама, везано за младу. Заинтересованост заједнице за невесту је израз жеље за потомством у браку (која се повезује са невестом), али је њена важност у обичајима такође у вези са променом друштвеног статуса, односно преласка у нови дом. Увођење невесте у нову заједницу прате обичаји на кућном прагу (агрегација).

У другом периоду, јављају се промене у односу према невести. Она више није обавезна да припрема и у брак доноси „балу“ (опрему), већ о потребним предметима за ново домаћинство воде бригу оба супружника. Захтев за чистотом девојке, доминантан у првом периоду, потпуно нестаје у другом. „Ознака“ нечисте невесте некада је била забрана ношења беле венчанице, или чак захтев за ношењем црнине, иначе неспојивом са целокупном семантиком појма невеста. У новије време брак се склапа када је девојка већ трудна, па одећа више нема функцију „обележавања“ односно не обавештава о чистоћи или нечистоћи невесте, тако да се носе хаљине свих боја, чак и црне, али по сопственом избору.

Амбивалентност друштвеног става према трудној невести може се посматрати анализом манифестног и латентног нивоа. Док је на декларативном плану став заједнице према трудној невести изражен захтевом за разликовањем од честите невесте другачијом одећом, прећутна друштвена пракса с краја прошлог и почетка XX века показује латентно значење. Наиме, тада су младићи служили војску и по неколико година, а нису се смели венчати све до завршетка обуке. Парови су ипак живели заједно, а деца из ванбрачних заједница била су под старатељством девојчиног оца до изласка младића из војске. Закон о забрани склапања брака пре одслужења војске тако је директно утицао на појаву ванбрачних заједница које се јавно нису сматрале друштвено пожељним, али су биле толерисане. Животна нужност је диктирала прихватање једног модела понашања, али се приликом самог ритуала на јавном нивоу задржавао традиционалан став о потреби за „чистотом“ девојке пре уласка у брак.

Просидба и веридба су у прошлости биле два важна чина. На жеље родитеља се пазило, па је сама просидба била чин изражавања поштовања према родитељима, а веридба је означавала „обећање“ брака. У другом посматраном периоду просидба се губи, односно замењује приређивањем веридбе, а некада и веридба потпуно

изостане. Забележен је пример атипичне веридбе (Копар 1983) када се девојчин рођендан заправо претворио у веридбу, јер је том приликом од младића добила прстен — симбол вереништва.

Обичаји око преноса невестине опреме били су присутни у првој половини века. Тада су се вршиле радње које је требало да отежају одлазак младожење са шкрињом у којој је била опрема (заграђивање пута, постављање загонетки на које младић треба да одговори, седање девојчине мајке на шкрињу итд.). Многи од ових елемената показују да се шкриња са опремом третира као супститут саме невесте, па је и постављање петла или кокошке као симбола плодности на шкрињу, „означавало“ жељу за брачном плодношћу девојке. Преламање погаче преко кола са опремом требало је да симболично утврди ко ће коме командовати у браку.

Неизоставан елемент у свадбеним обичајима овог простора су конфети или свадбене бомбоне. Јављају се у континуитету из ранијих периода и пореклом су из Италије. Конфети се деле или бацају у неколико фаза свадбеног ритуала. Они „значе“ позив на свадбу када их млада носи позивајући госте. Символизују и саму свадбу, јер их добијају сви сватови као знак учествовања. Још у Венецији периода републике, симболизовали су свадбу јер се уместо питања: „Када ће бити свадба?“ питало „Када ће се јести конфети?“¹² Конфети су се некада бацали окупљеном свету заједно са колачима, хлебом, пиринчем, новцем. Деле се и на крају свадбеног пира када означавају завршетак гошћења. Један круг значења конфета у свадбеном ритуалу везан је за веровања у вези са њима: сви присутни би желели да добију конфете које младенци бацају окупљенима, јер се веровало да доносе срећу.

Сечење младожењине кравате и продавање њених делова сватовима, један је од новијих елемената у свадбеним обичајима. Овај обичај почео је да се практикује у предратном периоду, али је тек у другој половини века постао обавезан на свадбама и словеначког и италијанског становништва. Кравата је везана за урбану, развијенију културу, јер није била део одевног инвентара сеоског становништва. Стога се може претпоставити да је ово подручје прихватило обичај са запада, односно из Италије као најближе. Кравата се може посматрати и као симбол мушкости.

О италијанским елементима из свадбеног ритуала Италијана у Копру, сведочи: постојање (све до половине века) обичаја да се склапају свадбени — брачни уговори, италијански — локални називи за поједине врсте јела, нарочито бројних пецива и теста („stroccoli“, „pinza“, „ciambelle“, „crostoli“, „presnitz“ итд.), присуство традиционалних конфета којих нема међу словенским обичајима и обичај сечења младожењине кравате.

¹² »Quando se magna sti confetti?«, G. Boerio, *Dizionario del dialetto Veneziano*, Venezia, 1856, s. v. confetti.

*
* *
*

Током историје, социјална и територијална поларизација становништва Копра подударала се донекле са националном: Италијани су се сматрали носиоцима „више“, градске културе, па су се стварањем изолованих класних и националних кругова, припремали предуслови за избор „одговарајућег“ брачног партнера. Са све већим етничким и социјалним мешањем, ова појава је сасвим нестала у првим деценијама XX века, а трагови јој се могу видети у понеким обичајима, изрекама.

Свадбени ритуал оба временска периода, показује исте формалне одлике, али је дошло до трансформације појединих елемената, промене функција. Неки елементи обичаја (просидба рецимо) сасвим су нестали. До редукације свадбеног ритуала довеле су савремене потребе, све већа практичност младих који овај чин не желе посебно да обележавају. Међу осталим разлозима могу се набројати опште опадање животног стандарда, промене у односу село-град, промене моралних норми и напуштање традиције.

Са политичким, привредним и социјалним променама у послератном периоду, као и великим етничким мешањем, јавља се губљење етничких особина Италијана у Копру. Свадбени ритуал данас не показује изражене специфичности, док у периоду до половине века још можемо пратити у континуитету неке елементе из старијих истарских обичаја.

Edit Petrović

MARRIAGE AND WEDDING AMONG ITALIANS AT KOPAR

Being in the past far more numerous against the surrounding Slovene population, Italians at Kopar represent nowadays only 1,7 percent of the total population in this Slovenian town. In entering the marriage, they are marked by ethnical heterogamy — three quarters of marriages anteream between 1950—1981 are ethnically mixed. Analysing the wedding ritual, Author notices visible transformations, the change of function and even ellimination of certain ritual ellements.